

Herstelrecht en de impact op slachtoffers

Inleidend:

Herstelrecht wordt soms verweten te gefocust te zijn op de dader. Dit verwijt, dat wellicht deels voortkomt uit een beschermingsreflex naar het slachtoffer toe, lijkt ook niet altijd onterecht te zijn; Eglash (1977), die als één van de eersten sprak over de term “restorative justice”, stelde bv. *“restorative justice and restitution [...] is concerned primarily with offenders. Any benefit to victims is a bonus, gravy, but not the meat and potatoes of the process.”*

De aandacht voor slachtoffers is echter zeker aanwezig; zowel in de praktijk als in de herstelrechtelijke literatuur. De Belgische slachtoffer-daderbemiddeling is hier een voorbeeld van, gezien de inspiratie hiervoor terugging op victimologisch onderzoek; meer bepaald het gebrek aan aandacht voor de immateriële noden van slachtoffers in het klassieke gerechtelijke systeem (Aertsen & Peters, 1998).

De vraag die we hier trachten te beantwoorden is: wat voor effect heeft deelname aan een herstelrechtelijk proces op het (verwerkingsproces van) het slachtoffer?

Definiëring

Slachtofferschap gaat verder dan getroffen zijn door een misdrijf. Om slachtofferschap te kunnen definiëren is het nodig te begrijpen wat de ervaring van het slachtoffer zijn inhoudt. Een misdrijf kan zowel fysieke, materiële en psychologische effecten teweegbrengen. Er zal in deze uiteenzetting gefocust worden op de psychologische gevolgen van een herstelrechtelijk proces en emoties die daarmee gepaard gaan.

Het is een feit dat slachtofferschap gepaard gaat met negatieve emoties. Veel voorkomende reacties zijn gevoelens van schaamte, zelfverwijt, minderwaardigheid en vernedering, maar ook woede, angst en depressie komen regelmatig voor. Het beleven van een traumatische ervaring gaat samen met gevoelens van angst en hulpeloosheid die het vermogen van het individu om ermee om te gaan onderdrukken. Dit kan leiden tot het gevoel van controleverlies en is een uitdaging voor iemands gevoel voor een zinvol leven (Bolivar, 2012). Posttraumatische stress is eveneens een veelvoorkomende reactie van slachtoffers op traumatische gebeurtenissen zoals een aanranding of een ernstig ongeval. De meeste slachtoffers herstellen na enkele weken of maanden na het voorval, maar sommigen ontwikkelen een posttraumatische stressstoornis dat voor een langere periode, vaak jaren, kan aanslepen (Pembernton, Winkel, & Groenhuisen, 2007).

Methodologie

Het effect van een deelname aan een herstelrechtelijk proces zal bestudeerd worden aan de hand van literatuuronderzoek. Hierbij moet de nuance gemaakt worden dat de impact en subjectieve beleving van slachtofferschap het gevolg zijn van een samenspel aan factoren. Het feit dat iemand getroffen is door daden die bij de wet als strafbaar en crimineel worden gekwalificeerd, betekent niet per se dat die persoon zich ook subjectief slachtoffer voelt (Vynckier, 2013).

Het zou ook verkeerd zijn om te denken dat enkel een herstelrechtelijk proces bijdraagt tot het verwerkingsproces van het slachtoffer. Ook hier spelen meerdere factoren zoals omgeving en sociale context een belangrijke rol. Er kan dus in onderzoek een lichte selection bias optreden waarbij geen rekening gehouden wordt met andere contextuele factoren zoals bijvoorbeeld ook de rol van de bemiddelaar in het bemiddelingsproces. De impact van een herstelrechtelijk proces kan dus in principe niet afzonderlijk bekeken worden. Het is afhankelijk van de situatie en gevoel van het slachtoffer voor de deelname ervan (Bolivar, 2012). Toch zal in deze uiteenzetting beschreven worden wat de effecten kunnen zijn van een deelname aan een herstelrechtelijk proces voor het merendeel van de slachtoffers.

Resultaten

Psychologische voordelen

Wetenschappers beweren dat herstelrecht psychologische voordelen kan opleveren voor slachtoffers van misdrijven. Deze voordelen duiden erop dat herstelrecht een positieve bijdrage kan leveren voor het herstelproces van het slachtoffer. Psychologische symptomen zouden verminderen, maar ook positieve emoties en welzijn zouden hierdoor ontstaan.

- **Angst**

Uit onderzoek blijkt dat slachtoffers die een herstelgericht proces aangingen een groter veiligheidsgevoel weergeven ten opzichte van slachtoffers die enkel de gerechtelijke procedure ondergingen. Dit zou volgens Umbreit (1989) te maken hebben met het aangepaste beeld na ontmoeting of contact met de dader. Door de bemiddeling wordt de dader niet langer gezien als een abstracte bedreiging, maar echt als een persoon met eigen gedachten en visies. Langs de andere kant toont onderzoek dat een afname van angst slechts zichtbaar was bij 39% van de ondervraagde slachtoffers. Toch geven de meeste slachtoffers aan dat ze het fijn vonden de dader nu te kennen en dus wisten met wie ze te maken hadden. Een deelname aan bemiddeling kan de vermindering van angst vergemakkelijken, maar dat is zeker niet bij iedereen het geval. Een afname van angst kan een impact hebben op het gevoel van controle van een slachtoffer (Bolivar, 2012).

- **Woede**

Wat woede betreft is het antwoord eenduidiger: in een onderzoek van Strang bleek dat 63% van de slachtoffers boos was op de dader vóór het herstelrechtelijk proces en slechts 29% na het proces. Wanneer er toch een toename van woede optreedt bij slachtoffers na bemiddeling, kan dat vaak verklaard worden door het stopzetten van het bemiddelingsproces door de dader om verschillende redenen (Bolivar, 2012) of wanneer de dader geen verantwoordelijkheid genomen had voor zijn daden (Wemmers & Cyr, 2005). De meest voorkomende oorzaak voor woede is de perceptie dat iemand respectloos of beledigend behandeld is, zoals vaak het geval is bij een strafrechtelijk misdrijf. Wanneer een slachtoffer de dader door middel van een herstelrechtelijk proces vergeeft om

Resultaten (vervolg):

wat hij gedaan heeft, dan zal het slachtoffer positieve gevoelens ervaren. Vergeving is namelijk negatief gecorreleerd met wraakzucht en woede omdat het slachtoffer vrijgemaakt wordt van negatieve en boze gedachten over het delict en de dader. Het proces van vergeven gaat meestal pas van start wanneer een dader zich verontschuldigt ten opzichte van het slachtoffer (Pemberton, Winkel, & Groenhuijsen, 2007). Het gebeurt vaak dat daders zich oprecht verontschuldigen, maar dit is niet altijd het geval waardoor sommige slachtoffers soms met een zekere woede blijven zitten na een herstelrechtelijk proces.

- **Stress**

Belangrijke levensgebeurtenissen die als onbeheersbaar gepercipieerd worden zoals aanranding of een zwaar ongeval, zorgen voor een posttraumatische stress. Daarom kan een herstelrechtelijk proces, waarbij het slachtoffer deels terug controle krijgt over de situatie, helpen bij het reduceren daarvan (Pemberton, Winkel, & Groenhuijsen, 2007).

Anderzijds kan het ontmoeten van of in contact komen met de dader van een misdrijf een extra stressfactor teweegbrengen voor het slachtoffer. Het zien en beseffen dat daders eigenlijk heel 'normale' personen zijn, kan leiden tot een grotere angst en stress bij het verlaten van het huis. Slachtoffers kunnen zich na een bemiddeling realiseren dat het niet mogelijk is om daders te onderscheiden van 'normale' personen. Er kan eveneens stress optreden na een herstelbemiddeling wanneer slachtoffers achteraf spijt hebben van bepaalde dingen wel/niet gezegd te hebben of menen een verkeerde aanpak te hebben gehanteerd (De Mesmaecker, 2011).

Verwerkingsproces

Het is niet verwonderlijk dat slachtoffers bezorgd zijn dat deelname aan een bemiddeling een negatief effect zal hebben op hun verwerkingsproces. Alle herinneringen aan het misdrijf zullen immers terug boven gehaald worden en het blijft onzeker wat een contact of eventuele ontmoeting met de dader zal betekenen voor hen. Toch rapporteren heel wat slachtoffers dat de bemiddeling geholpen heeft (op verschillende manieren) bij het verwerken van het misdrijf (De Mesmaecker, 2011).

Slachtoffers geven aan niet langer schrik te hebben om de tegenpartij tegen te komen op straat en dat negatieve emoties zoals schuldgevoelens losgelaten konden worden. Een bemiddeling kan slachtoffers helpen door voldoende antwoorden te geven op vragen waar ze nog mee worstelen. Een ontmoeting of contact met de dader kan helpen om het misdrijf eindelijk een plaats te geven. Uit verhalen van verschillende partijen kon De Mesmaecker opmaken dat de positieve invloed van bemiddeling op het verwerkingsproces niet enkel te wijten was aan de ontmoeting met de dader, maar ook aan de voorbereidende gesprekken met de bemiddelaar (De Mesmaecker, 2011).

Er zijn studies die aantonen dat slachtoffers na een herstelrechtelijk proces de feiten beter kunnen afsluiten. Hieronder kunnen verschillende dingen begrepen worden: zowel het gevoel van volledigheid als het afsluiten van een hoofdstuk uit het leven en het accepteren van de situatie als een gebeurtenis uit het verleden. Uit onderzoek van Shapland et al. bleek dat ongeveer 70% van de respondenten de feiten volledig of toch zeker gedeeltelijk konden afsluiten (Bolivar, 2012). Het kunnen afsluiten van het misdrijf wil niet zeggen dat een slachtoffer hersteld is. Herstel is namelijk een veel complexer begrip dan de herstelbemiddeling alleen. Tal van factoren hebben hier een invloed op en het is goed mogelijk dat een slachtoffer nooit volledig "hersteld" zal zijn.

Conclusies

De deelname aan een herstelrechtelijk proces heeft hoofdzakelijk een positieve invloed op de negatieve gevoelens die worden ervaren bij het slachtofferschap. Toch is het mogelijk dat er negatieve gevoelens optreden na een deelname aan herstelrechtelijke processen, afhankelijk van hoe het proces gelopen is en welke rol de dader daarin speelde. Het is moeilijk om de impact van een herstelrechtelijk proces te kunnen onderzoeken zonder tussenkomst van allerlei contextuele factoren. De meeste slachtoffers ervaren dus psychologische voordelen, maar een groot deel zal nooit volledig hersteld zijn van een misdrijf of ongeval. Het is moeilijk om de impact van een herstelrechtelijk proces te generaliseren aangezien elk slachtoffer het slachtofferschap anders ervaart en anders omgaat met de verwerking daarvan.

Relevante literatuur

Bolivar, F. (2012). *Victim-offender mediation and victim's restoration: a victimological study in the context of restorative justice* (Proefschrift). Katholieke Universiteit Leuven.

De Mesmaecker, V. (2013). "Dat we op zo'n menselijke manier hebben kunnen praten". Ervaringen met herstelbemiddeling in Vlaanderen. *Panopticon*, 34(1). Geraadpleegd van <http://www.maklu-online.eu/tijdschrift/panopticon/jaargang-volume-34/1-january-february/dat-we-op-zon-menselijke-manier-hebben-kunnen-praten/>

Pemberton, A., Winkel, F. W., & Groenhuijsen, M. S. (2007). Taking Victims Seriously in Restorative Justice. *International Perspectives in Victimology*, 3(1), 4–14. Geraadpleegd van https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1795339

Vynckier, G. (2013). Herstel van het slachtoffer in het kader van slachtoffer-dader bemiddeling. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 13(2), 34–40. Geraadpleegd van https://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/tijdschrift/herstelrecht/2013/2/TvH_1568-654X_2013_013_002_005

Wemmers, J. & Cyr, K. (2005). Can mediation be therapeutic for crime victims? An evaluation of victim's experiences in mediation with young offenders. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 47 (3), 527-544.